DEZVOLTAREA LINGVISTICII ÎN REPUBLICILE SOVIETICE BALTICE

DE

A. VRACIU

La 21 iulie 1962 se împlinesc 22 de ani de la proclamarea Puterii Sovietice în Lituania, Letonia și Estonia. Intrînd în familia frățească a U.R.S.S., letonii, lituanienii și estonienii își desfășoară forța și talentul lor pe făgașul unei vieți noi, alături de celelalte popoare ale Uniunii Sovietice. Mari și numeroase sînt realizările în ceea ce privește îmbunătățirea condițiilor de viață și de creare a unei culturi progresiste. Știința, literatura, arta iau acum o amploare necunoscută anterior. Dacă ne-am limita, de exemplu, numai la studiile de lingvistică, am constata un avînt impunător al cercetărilor întreprinse în anii care s-au scurs de la instaurarea orînduirii socialiste în Republicile Baltice. Astfel, a fost extirpată influența concepțiilor burgheze, idealiste și a celor materialist-vulgare a lui N. I. Marr cu privire la limbă și esența ei. Rezolvarea problemelor de lingvistică generală și particulară se face astăzi pe baza principiilor metodologiei marxist-leniniste.

În R.S.S. Estonă lingviștii au avut de elaborat normele gramaticale și ortografice ale limbii naționale. Constituită în a doua jumătate a sec. al XIX-lea pe baza dialectelor de sus, limba estonă literară nu fusese normalizată în măsură suficientă. Așa se face că pînă în ultima vreme vocabularul, morfologia și ortografia ei abundau în forme paralele, forme care împiedicau crearea unei limbi naționale unice.

Sub conducerea Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Estone lingviștii au contribuit la stabilirea normelor limbii literare [1]).

La alcătuirea manualelor de limbă estonă pentru școlile medii s-a putut constata cît de puțin au fost studiate în trecut problemele de gra-

1) Asupra acestei probleme, vezi articolul lui E. J. Nurm, Из практики нормализации эстонского литературного языка, „Probleme de cultivare a limbii", vol. I, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1955, p. 34—51.

matică teoretică. De aceea, s-a luat hotărîrea elaborării unei gramatici științifice a limbii estone literare [2]). Paralel cu aceasta au fost întocmite dicționare bilingve (de ex. *Dicționarul rus-estonian*) [3]), terminologice: un *Dicționar de terminologie politică și economică* [4]) și un *Dicționar al terminologiei juridice* [5]), precum și mai multe tipuri de dicționare ortografice, dintre care un dicționar mai mare, în 8 volume. S-a pus, de asemenea, problema alcătuirii unui dicționar explicativ al limbii estone, elaborarea de dicționare complete ruso-estoniene și estono-ruse etc. Sînt în curs de pregătire *Dicționarul academic al limbii și graiurilor estone* și un *Dicționar etimologic*.

Un accent deosebit s-a pus și pe cercetarea limbii operelor literaturii artistice. A fost studiată limba operelor lui Eduard Vilde (1865—1933), reprezentant de frunte al realismului critic în literatura estonă, a lui A. Jakobson și a altor scriitori. S-a urmărit apoi rolul scriitorilor din sec. al XIX-lea și al XX-lea în dezvoltarea limbii literare: rolul lui F. R. Kreuzwald (1803—1882), K. R. Jakobson (1841—1882), V. E. Kinghisepp (1888—1922), E. Vilde, A. Tammsaare (1878—1940), A. Jakobson, A. Hint și a altor reprezentanți de seamă ai literaturii clasice sau contemporane.

Multe cercetări sînt axate în jurul problemelor de istorie a limbii și dialectologiei estone. Studierea dialectelor estone de sud a făcut posibilă cunoașterea mai profundă a relațiilor culturale și economice ruso-estoniene [6]).

Am mai putea menționa, de asemenea, interesul deosebit care este acordat în R. S. S. Estonă problemelor de gramatică comparată a limbilor fino-ugriene [7]).

2) Una din problemele de teorie și istorie a limbii estone este discutată în studiul lui E. N. Päll, О двух основных формах инфинитива в эстонском языке, „Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР", vol. VII, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1955, p. 32—54.

3) Dicționarul a apărut între anii 1940 și 1947 în 10 fascicule de format mare, sub redacția lui P. Arumaa, B. V. Pravdin și J. V. Veski. În prezent se pregătește un nou dicționar rus-estonian de proporții și mai mari. Vezi «Вопросы языкознания», nr. 1, 1959, p 147. În anul 1955 au fost publicate: *Dicționarul eston-rus* (Editura estonă de Stat, Tallin, 823 p.), elaborat de I. Tamm, sub redacția lui B. Pravdin și ed. a II-a a *Dicționarului rus-eston* (Editura estonă de stat, Tallin, 711 p.), întocmit de A. Muhel și redactat tot de B. Pravdin. Dicționarul cuprinde aproximativ 35 000 de cuvinte.

4) Elaborat în cadrul Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Estone de un colectiv alcătuit din E. Nurm, E. Raja‹ și M. Kindlam, acest dicționar a fost tipărit în anul 1955.

5) În legătură cu problemele terminologiei estone vezi articolul acad. J. V. Veski, Вопросы эстонской терминологии, «Труды Института языка и литературы Академии Наук Латвийской ССР», vol. II, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1953, p. 159—169.

6) Dintre lucrările consacrate recent problemei elementelor rusești în lexicul limbii estoniene, vezi M. Must, *Vene laensõnade laenamisel ja kodunemisel valitsevatest seaduspärasustest eesti keeles* (Despre legile fundamentale ale împrumutului și adaptării cuvintelor rusești în limba estonă), «Esti NSV Teaduste Akadeemia», Ühiskonnateaduste seeria, nr. 2, 1956, p. 128—142. Revista mai publică și articolele acad. J. V. Veski, *Ebakohti eesti kirjakeele sõnavaras* (Unele abateri de la normă în lexicul limbii estone literare), p. 103—116); acad. P. Ariste, *Maakeel ja eesti keel* (Denumirile limbii estoniene *maaekel și eesti keel*), p. 117—125. În privința dezvoltării lingvisticii estone pînă în anul 1952, vezi articolul lui A. H. Kask, Состояние эстонского языкознания и задачи языковедов республики, «Труды Института языка и литературы Академии Наук Латвийской ССР», vol. II, p. 23—32.

7) Cf. studiile acad. P. A. Ariste: К вопросу о развитии ливского языка, «Труды Института языкознания Академии Наук СССР», vol. IV, 1954, p. 254—307; S-овый

Succese mari a înregistrat în acest răstimp și lingvistica lituaniană [8]. După instaurarea Puterii sovietice activitatea științifică în acest domeniu începe să fie coordonată de Institutul de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Lituaniene. Institutul are două secții: una de lexicografie și limbă contemporană și alta de dialectologie și istorie a limbii. În afară de aceasta, în cadrul Institutului funcționează și o Comisie terminologică.

În planul de lucru al Institutului figurează, ca obiective principale, elaborarea unei gramatici descriptive și normative a limbii lituaniene literare contemporane și alcătuirea de dicționare. La întocmirea *Gramaticii*, al cărei prim volum urmează să apară în curînd, participă și membri ai catedrei de limba lituaniană a Universității din Vilnius.

Deosebit de mari și frumoase sînt realizările lingviștilor lituanieni în domeniul lexicografiei [9].

În anul 1941 a apărut primul volum al *Dicționarului limbii lituaniene (Lietuvių kalbos žodynas)* (conceput în 8 volume) elaborat de Institutul de limbă și literatură al Academiei de Științe a R.S.S Lituaniene. În anul 1947 iese de sub tipar al doilea volum, în 1956 — al treilea, iar în 1957 — cel de-al IV-lea. Începînd cu volumul III, acest dicționar explicativ este elaborat după alte principii, principii verificate de teoria și practica lexicografiei sovietice. Terminologia științifică, tehnică și politică este mai bogat ilustrată. Pentru stabilirea sensurilor la diferite cuvinte au fost alese citatele cele mai reprezentative din literatura beletristică lituaniană, clasică și contemporană [10]. Acest dicționar va cuprinde 80 000 de cuvinte și va fi cel mai complet dintre dicționarele existente în prezent pentru limba lituaniană.

Paralel cu pregătirea dicționarului în 8 volume, a fost întocmit și publicat (în 1954) ***Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (Dicționarul limbii lituaniene contemporane)*** [11]. Acest dicționar conține, în principiu, întregul

---

иллатив в прибалтийско-финских языках, «Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР», vol. VII, 1955, p. 22—31. Vezi și culegerea de articole Прибалтийско-финское языкознание, Editura de Stat a R.S.S. Autonome Careliene, Petrozavodsk, 1958.

8) În privința dezvoltării lingvisticii lituaniene vezi B. A. Larin, Состояние и задачи литовского языкознания, «Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР», vol. II, Riga, 1953, p. 33—45. T. J. Buchienė, Языкознание в Советской Литве, «Вопросы языкознания», 1954.nr.1.p.173—175. J. Otrębski, *Institut de la langue et de la littérature lituaniennes de l'Académie des Sciences de la République Lituanienne Socialiste Soviétique à Vilna*, «Lingua Posnaniensis» VI, Poznań, 1957, p. 188—191. J. Kazlauskas și A. Sabaliauskas, Изучение литовского языка в Литовской ССР, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, p. 166—169. «Вопросы языкознания», 1958, nr. 3, p. 143. ***Literatūra ir kalba*** („Literatură și limbă"), vol. I, 1956, p. 426—430, vol. II, 1957, p. 490—492.

9) În legătură cu istoricul lexicografiei lituaniene, vezi B. A. Larin, Краткий исторический обзор литовской лексикографии, «Лексикографический сборник», fasc. I', Editura de Stat pentru dicționare străine și naționale, Moscova, 1957, p. 119—144.

10) Pentru alte amănunte, vezi B. A. Larin, *op. cit.*, p. 139—144. Volumul al III-lea a fost recenzat de Jan Otrębski în *Lingua Posnaniensis*, VI, Poznań, 1957, p. 192—193.

11) Tipărit sub îngrijirea Editurii de Stat pentru literatură politică și științifică (Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla), Vilnius, 1954, dicționarul conține 45.000 de cuvinte.

vocabular al limbii lituaniene actuale, în mai mică măsură termeni arhaici și un număr apreciabil de elemente argotice El este foarte util profesorilor, scriitorilor, ziariștilor, studenților etc. Apariția lui constituie un eveniment important atît în lingvistica lituaniană, cît și în viața culturală a Republicii.

Comisia terminologică din cadrul Institutului de limbă și literatură al Academiei a aprobat publicarea dicționarelor de terminologie juridică, geologică, geografică și chimică.

Dintre numeroasele dicționare bilingve menționăm: B. Sereiskis, *Trumpas lietuviškai rusiškas žodynas* (Mic dicționar lituano-rus), Kaunas, 1948, 313 p. (aproximativ 35 000 cuvinte) ; Ch. Lemchenas, *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* (Dicționar rus-lituanian), Kaunas, 1949 [12]). (Ediția a II-a apărut în 1955 la Vilnius, are 901 p. și cuprinde un număr de 48 000 cuvinte) ; V. Kosuchinas ir. A. Lyberis, *Lietuvių-rusų kalbų žodynas* (pentru uzul școlilor), Editura de Stat pentru literatură politică și științifică, Vilinus, 1956, 391 p. (în jurul a 22 000 cuvinte) ; Ch. Lemchenas, *Trumpas rusų-lietuvių kalbų žodynas*, Editura de Stat pentru literatură politică și științifică, Vilnius, 1957, 440 p. (aproximativ 23 000 cuvinte), J. Talmantas, *Dicționar polono-lituanian*, Editura de Stat pentru literatură politică și științifică, Vilnius, 1955, 350 p. și, în aceeași Editură, un *Dicționar latin-lituan*, 1955, 696 p. (aprox. 20 000 cuvinte). În anul 1958 apare ediția a II-a a Dicționarului ortografic al limbii lituaniene pentru uzul școlilor *(Lietuvių kalbos rašybos žodynas mokykloms)*, (Editura de Stat pentru literatură pedagogică, Kaunas), dicționar întocmit de N. Grigas și A. Lyberis.

O muncă asiduă este depusă în vederea elaborării *Atlasului dialectal al limbii lituaniene*. Pînă în prezent au fost cercetate mai bine de 300 localități, adică jumătate din numărul total prevăzut pentru anchetare [13]).

Înainte însă de întocmirea atlasului comun al limbii lituaniene vor fi alcătuite atlase regionale. Astfel, este prevăzută publicarea, deja în cursul acestui cincinal, a unui atlas al dialectelor din Kapsai și Zanavỹkai.

Concomitent cu cercetările pe teren au fost elaborate și studii cu caracter monografic consacrate descrierii fenomenelor lingvistice specifice cutărui sau cutărui dialect [14]).

12) În anul 1941 apăruse la Moscova, în Editura pentru dicționare străine și naționale, Русско-литовский словарь, un dicționar de proporții mai mici, alcătuit de S. I. Rozen, sub redacția prof. B. A. Larin.

13) In legătură cu aceasta vezi J. J. Senkus, Исследование литовских диалектов, «Вопросы языкознания», 1957, nr. 5, p. 98—100.

14) Dintre monografiile și studiile de dialectologie publicate în acești ani menționăm : J. Senkus, *Pazanavykio kapsu tarmė*, 1955 ; Id., *Nauja medžiaga apie lietuvių kalbos tarmės* (Noi materiale de dialectologie lituaniană), «Lietuvos TSR Akademijos Darbai», serija A, 1, 1955 ; K. Morkunas și A. Vidugiris, *Unele particularități ale graiurilor Lituaniei nord-estice*, ibidem, serija A, 2, 1957 ; V. Grinaveckis, *Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida*, Vilnius, 1956 ; M. K. Kinduris, Литовский говор в белорусском окружении, Leningrad, 1956 ; E. Grinaveckienė *Mituvos upyno tarmė* (Graiul din bazinul Mituva), Vilnius, 1956 ; J. Senkus, *Pirmosios lietuviškos knygos tarmė* (Graiul primei cărți lituaniene), «Lietuvių kalbotyros klausimai» („Problemele lingvisticii lituaniene"), vol. I, Editura de Stat pentru literatură politică și științifică, Vilnius, 1957, p. 67—83 ; E. Mikalauskaitė, *Kirčio ir priegaidės kaita, arba metatonija, pietvakarių dzūkų tarmėje*

Trebuie să arăt că studiul graiurilor lituaniene prezintă importanţă, pe de o parte, pentru istoria limbii şi a poporului, pentru precizarea normelor limbii literare contemporane, iar pe de alta, pentru gramatica comparativă — istorică a limbilor baltice, slave şi a celorlalte ramuri indo-europene. Materialele dialectologice adunate şi interpretate în ultimii ani au confirmat şi precizat în acelaşi timp principiile fundamentale privitoare la particularităţile evoluţiei foneticii şi morfologiei grupului de limbi baltice [15]).

Diverse probleme de teorie şi istorie a limbii sînt discutate în publicaţiile Institutului de limbă şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R. S. S. Lituaniene sau în volume aparte.

Deosebit de interesantă este monografia lui V. **Vaitkevičiūtė**, ***Lietuvių literaturinės kalbos priebalsinių fonemų sudėtis*** (Componenţa **fonemelor** consoane ale limbii lituaniene literare) [16]). Sprijinindu-se pe principiile foneticii generale, considerate în legătura lor indestructibilă cu teoria fonemului, autoarea întreprinde un studiu experimental asupra consonantismului limbii lituaniene literare contemporane. Se stabileşte că lituaniana are 45 de consoane, dintre care 24 oclusive, 19 constrictive şi 2 vibrante. Din numărul total de foneme consoane, 6 constrictive, şi anume *f, f', x, x', γ, γ'* şi două oclusive *d'* şi *t'*, au fost împrumutate din alte limbi şi sînt folosite numai în cuvintele de origine străină. Clasarea consoanelor se face după organul activ şi modul de pronunţare. Toate consoanele, cu excepţia lui *j*, se împart în dure şi moi. Experienţele efectuate de autoare, în Laboratorul de fonetică al Universităţii „A. A. Jdanov" din Leningrad, sub conducerea prof. L. R. Zinder, au scos la iveală că înaintea vocalelor anterioare *(i, ε, oe, e)* şi a diftongilor *(iε, εi, oei)* consoanele dure sînt palatalizate mai puţin decît cele moi înaintea vocalelor posterioare, ceea ce constituie un indiciu în privinţa caracterului asimilator al muierii celor dintîi. Excepţie fac doar africatele şi consoanele *f, x, γ* în rîndul cărora apare în mod clar distincţia: *consoane dure* şi *consoane moi*. Totuşi şi celelalte consoane înaintea vocalei *(i:)*, de regulă, se diferenţiază numai puţin sau chiar de loc de consoana moale corespunzătoare. Cauza lipsei evidente de deosebire între consoana palatalizată şi moale în cazul de faţă trebuie căutată, după cum arată V. Vaitkevičiūtė nu în natura consoanei palatalizate, a cărei muiere depinde exclusiv de poziţie, ci în vocala *(i:)*. Cu toate acestea, unele consoane moi (de pildă *k', g', n',*) se apropie de mediolingvale, iar muierea lor înaintea lui *(i)* este relativ mai mică. Prin urmare, şi înaintea lui *(i:)*,

ibidem, p. 85—95; J. **Aleksandravičius**, ***Kirtis ir priegaidė Kretingos tarmėje,*** ibidem, p. 97—107; V. Grinaveckis, ***Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių kirtis,*** ibidem, p. 109—118; **E. Grinaveckienė**, *Mituvos upyno tarmės fonetika*, ibidem, p. 119—180; J. **Kardelytė**, ***Liepiamosios nuosakos dvejopos formos ir jų vartojimas rytų Lietuvos tarmėse*** (Forme duble de imperativ şi întrebuinţarea lor în dialectele din partea orientală a R.S.S. Lituaniene), ibidem, p. 181-188; I. Jašinskaitė, ***Kirtis, priegaidė ir jų poveikis vokalizmui Biržų tarmėje,*** ibidem, p. 189—195.

15) Cf. şi J. Senkus, Исследование литовских диалектов, «Вопросы языкознания», 1957, nr. 5, p. 99—100.

16) „Lietuvių kalbotyros klausimai", vol. I, p. 5—66. In privinţa accentului şi a intonaţiei în limba lituaniană literară contemporană, vezi lucrarea recentă a lui A. Laigonaitė, ***Literatūrinės lietuvių kalbos kirčiavimas,*** Vilnius, 1959.

ca şi înaintea celorlalte vocale prepalatale, consoanele *k', g'* şi *n'* (palatalizate) sînt, fără îndoială, variante ale consoanelor dure, nu ale celor moi, căci, în acest caz variantele muiate ar trebui să fie palatalizate într-o măsură cu mult mai mare decît fonemele moi.

În problema clasificării consoanelor limbii lituaniene literare contemporane în foneme autonome şi variante ale fonemelor V. Vaitkevičiūtė foloseşte unele din ideile acad. L. V. Şcerba (1880—1944) cu privire la fonologie şi teza de doctorat a prof. L. R. Zinder, *Одщая фонетика* (Fonetica generală) (2 volume, Leningrad, 1954) (manuscris) [17].

Concluzia la care autoarea ajunge — şi cu care sîntem în întregime de acord — este aceea că o trăsătură specifică a limbii lituaniene o constituie pronunţarea exclusiv apicală a consoanelor şi lipsa totală a pronunţării dorsale şi cacuminale [18].

Dintre alte cercetări lingvistice apărute în ultimii ani relevăm: P. Gaiūnas, *Lietuvių kalbos gramatinis nagrinėjimas* (Analiza gramaticală a limbii lituaniene) [19]; Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai* (Cu privire la istoria adjectivelor pronominale în limba lituaniană) [20]; A. Valeckienė, *Dabartinės lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas* (Întrebuinţarea formelor pronominale ale adjectivelor în limba lituaniană contemporană) [21]; A. Lyberis şi K. Ulvydas, *Lietuvių literatūrinės kalbos leksikos praturtėjimas tarybinės santvarkos metais* (Îmbogăţirea lexicului limbii lituaniene literare în perioada sovietică) [22]; J. Paulauskas, *Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje* (Funcţiile prefixelor verbale în limba lituaniană literară contemporană) [23]; E. A. Galnaitytė, *Лексические значения глагольной приставки* по — *в соответствии с приставкой* pa — *литовского языка* [24]; T. B. Bulîghina, *Неглагольные сочетания с родительным падежом в современном литовском литературном языке* [25].

---

17) Ulterior autorul a publicat, în volum, o parte din rezultatele la care ajunsese în disertaţie. Vezi L. R. Zinder, Общая фонетика, Editura Universităţii din Leningrad, 1960, 336 p.

18) Vezi şi nota autoarei По поводу статьи И. И. Цукермана „Преподавание фонетики русского языка литовцам", în «Вопросы языкознания», 1956, nr. 4, p. 96—98.

19) Editura de Stat pentru literatură pedagogică, Kaunas, 1956, 77 p.

20) Editura de Stat pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 1957, 132 p. Id., Некоторые вопросы образования местоименных прилагательных в литовском языке, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, Moscova, 1958, p. 50—100. Vezi şi V. V. Ivanov şi V. N. Toporov, Новое в литуанистике, în «Вопросы языкознания», 1959, nr. 1, p. 110—112.

21) *Literatūra ir kalba*, vol. II, Institutul de limbă şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Lituaniene, Editura de Stat pentru literatură beletristică, Vilnius, 1957, p. 159—328. Vezi şi Autoreferatul disertaţiei de candidat: Употребление местоименных форм имён прилагательных в современном литовском языке, Vilnius, 1958, 18 p.

22) *Literatūra ir kalba*, vol. III, 1958, p. 31—110.

23) *Ibidem*, p. 301—453.

24) «Славянское языкознание», Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, p. 59—71.

25) Ibidem, p. 217—231.

Diversitatea lucrărilor menţionate mai sus — la care se mai adaugă şi numeroase cercetări întreprinse în domeniul gramaticii comparative-istorice [26]) — denotă o dezvoltare intensă a preocupărilor lingvistice în R.S.S. Lituaniană. Toate aceste studii prezintă importanţă de prim ordin în rezolvarea celor mai actuale probleme de lituanistică [27]).

În R.S.S. Letonă activitatea lingvistică a repurtat, de asemenea, succese remarcabile [28]). O realizare strălucită o constituie, de pildă, apariţia în anul 1959, a primului volum din *Gramatica limbii letone literare contemporane* [29]), care adresează unui public larg. Elaborarea în cadrul Institutului de limbă şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone, această operă fundamentală cuprinde tratarea amplă a derivării şi morfologiei, precedată de expunerea principalelor probleme de fonetică. Deşi descriptivă şi normativă, *Gramatica limbii letone literare contemporane* conţine, totuşi, numeroase elemente comparative-istorice. În stabilirea principiilor călăuzitoare autorii s-au folosit de experienţa acumulată în acest domeniu de lingviştii sovietici în procesul de alcătuire a gramaticilor teoretice. Un loc deosebit îl ocupă aici studiile acad. J. M. Endzelin, în primul rînd *Gramatica limbii letone* (1922, 1951), în care faptele lingvistice sînt dezbătute în sincronie şi diacronie. Prin publicarea *Gramaticii Academice*, specialiştii capătă un ajutor extrem de preţios şi de autorizat în cele mai variate probleme ale limbii letone literare contemporane. Apariţia acestei lucrări denotă, în acelaşi timp, că lingviştii letoni renunţă la o concepţie formulată anterior, concepţie potrivit căreia alcătuirea *Gramaticii* trebuie să fie precedată de studii monografice consacrate diverselor chestiuni teoretice de fonetică, morfologie şi derivaţie.

Secţia lexicografică a Institutului de limbă şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone pregăteşte în prezent un *Dicţionar explicativ al limbii letone literare contemporane* într-un volum, după care va urma elaborarea unui dicţionar de proporţii mai mari în 6 volume [30]).

---

26) Ca, de exemplu, V. Mažiulis, Происхождение приставки *da* — в балтийских языках, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, p. 127—133; Id., Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков. Editura de Stat a R.S.S. Lituaniene pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 1958, 20 p.; J. Sabaliauskas, *Baltų kalbų žemės ūkio augalų pavadinimų kilmės klausimu* (În problema originii denumirilor de plante agricole în limbile baltice). *Literatūra ir kalba*, vol. III, p. 454—461.

27) Pentru alte aspecte ale lingvisticii lituaniene, vezi articolele menţionate în nota 8.

28) În ceea ce priveşte dezvoltarea lingvisticii letone pînă în anul 1952, vezi articolul lui A. J. Pelše, Состояние латышского языкознания и задачи языковедов республики, «Вопросы языкознания», nr. 3, 1952, p. 79—92, reprodus şi în «Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР», vol. II, 1953, p. 5—22.

29) *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*, Editura Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone, Riga, 1959, 830 p. Vezi şi M. M. Lepika, Обсуждение рукописи первого тома Грамматики современного латышского языка, «Вопросы языкознания», nr. 3, 1957, p. 161—163. Vezi şi recenzia noastră în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iaşi, XIII, 1962, fasc. 1, p. 132—138.

30) Vezi şi P. Dāle, Обсуждение макета Толкового словаря современного латышского языка, «Вопросы языкознания», nr. 3, 1958, p. 144—145.

O rodnică activitate desfăşoară în anii aceştia cunoscutul lingvist leton, acad. J. M. Endzelin (1873—1961). Dintre numeroasele lucrări publicate de autor din 1940 pînă în ultima vreme cităm [31]) : *Senprūšu valoda. Ievads. gramatika un leksika* (Limba prusiană veche. Introducere, gramatică şi lexic), Editura Universităţii din Riga, 1943, 288 p. : *Altpreussische Grammatik*, Riga, 1944, 202 p. ; *Ievads baltu filoloģijā* (Itroducere în filologia baltică) [32]), Editura Universităţii din Riga, 1945, 75 p. ; *Baltu valodu skaņas un formas* (Sunetele şi formele limbilor baltice) [33]), Editura letonă de Stat, Riga, 1948, 260 p. : *Le lingue baltiche*. „Paideia", 1950, nr. 2—3, p. 107—112 ; *Latviešu valodas gramatika* (Gramatica limbii letone), Editura letonă de Stat, 1951, 1100 p. ; О латышско-финских языковых связях, în volumul Памяти академика Льва Владимировича Щербы, Editura Universităţii din Leningrad, 1951, p. 299—304 ; Древнейшие славяно-балтийские языковые связи, „Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР", vol. II, 1953, p. 67—82 ; *Latviešu valoda Vidzemē* (Limba letonă în Vidzeme), ibidem, vol III, 1954, p. 125—136 şi opera monumentală *Latvijas PSR vietvārdi* (Numele de locuri în R.S.S. Letonă), 425 p. [34]).

Înainte de a apărea *Sunetele şi formele limbilor baltice*, lingviştii nu dispuneau de o gramatică comparată a acestei ramuri indo-europene [35]). Se simţea, prin urmare, lipsa unei lucrări sistematice de felul celor pe care le avem pentru idiomurile neolatine, pentru ramura slavă sau germanică. Un atare studiu era de dorit însă nu numai pentru a satisface exigenţele specialiştilor, ci şi pentru a răspunde unor cerinţe de ordin practic. Avem în vedere faptul că în R.S.S. Lituaniană şi R.S.S. Letonă — ţări în care se vorbesc limbile baltice — programa analitică a facultăţilor de filologie prevede un curs de gramatică comparată, curs care, pe lîngă chestiuni de gramatică propriu-zisă, mai are de tratat probleme de lexicologie, fonetică şi dialecto-

31) Pentru rest, vezi Akademikis Jānis Endzelīns, *Bibliografija*, Editura Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone, Riga, 1958, p. 74—80.

32) Recenzată de L. A. Bulahovski, în «Мовознавство. Науковi записки», vol. 4—5, Kiev, 1947, p. 261.

33) Recenzată de prof. J. Otrębski, în «Lingua Posnaniensis», t. 2, 1950, p. 268—274. În anul 1957 lucrarea a fost tradusă în limba lituaniană : *Baltų kalbų garsai ir formos*, Editura pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 240 p.

34) Recenzată de : H. Bendiks, *Dažas piezīmes par akademiķa J. Endzelīna „Latvijas PSR vietvārdiem"* (Unele observaţii asupra „Numelor de locuri din R.S.S. Letonă" a acad. J. Endzelin), «Literatura un Māksla», 1957, nr. 44 ; M. Rudzīte, *Vērtīgs J. Endzelīna pētījums* (O preţioasă cercetare a lui J. Endzelin), „Cīņa", 1957, nr. 259 ; D. Veide, *Nozīmīgs darbs valodas zinātnē* (O remarcabilă lucrare de ştiinţă a limbii), «Zemgales Komunists», Jelgava, 1957, nr. 48 ; K. Graudin, Новый монументальный труд академика Я. Эндзелина, «Советская Латвия», 1957, nr. 269. Id., Топонимические названия Латвийской ССР (К выходу в свет 1-й части 1-го тома монументального труда академика Я. Эндзелина), «Известия Академии Наук Латвийской ССР», 1957, nr. 9, p. 171—174 ; B. Gornung, Акад. Я. Эндзелин. Топонимические названия Латвийской ССР, «Лексикографический сборник», fasc. II, Moscova, 1957, p. 195 ; A. Sabaliauskas, *Latvijos TSR vietovardžiai*, «Literatură şi limbă», vol. II, Editura pentru literatură beletristică, Vilnius, 1957, p. 397—403.

35) E drept, pentru unele probleme de gramatică comparată a limbilor baltice se folosea o carte mai veche a lui J. Endzelin, *Lettische Grammatik*, Riga, 1922, 862 p.

logie, cu scopul de a ilustra originea comună, specificul și evoluția limbilor vechc prusiană, lituană și letonă. De aceea a fost primită cu un viu interes lucrarea lui Endzelin, *Baltu valodu skaņas un formas*[36]. Ea venea să completeze lacuna existentă atît în lumea lingvistică, cît și în practica universitară.

În studiul său autorul rezumă o parte din rezultatele cercetărilor efectuate ani de-a rîndul în domeniul foneticii și morfologiei limbilor baltice. Se cuvine menționat faptul că structura lor prezintă o deosebită importanță pentru lingvistica generală și cea comparativă-istorică. Sînt discutate aici: problema accentului și a intonațiilor (asemănări și deosebiri, cazuri de metatonie), corespondențele de sunete între limbile baltice atestate în monumente scrise și protobaltică, între grupul baltic și celelalte ramuri indo-europene, prefacerile fonetice, precum și toate chestiunile de morfologie (sub aspect comparativ, istoric și descriptiv). În interpretarea fenomenelor lingvistice J. Endzelin se sprijină nu numai pe materialul cules din texte, ci și pe datele furnizate de dialectologie (în cazul limbilor letonă și lituană). *Baltu valodu skaņas un formas* este indisolubil legată de *Lettische Grammatik*, la care, de altfel, se fac dese trimiteri.

Sunetele și formele limbilor baltice reprezintă un ciclu de lecții ținut de autor la facultatea de filologie a Universității din Riga. Deși în prefață acad. J. Endzelin menționează că studiul se adresează în primul rînd studenților, fapt pentru care autorul a omis o serie de detalii, limitîndu-se numai la discutarea fenomenelor specifice fiecărei limbi baltice în parte, constatăm, totuși, că lucrarea este destinată mai degrabă specialiștilor. Ea necesită temeinice cunoștințe și orientare în bibliografia lingvistică neobișnuit de vastă de care dispunem pentru limbile baltice. Materialul sistematizat în paragrafe este tratat extrem de laconic, fără ca din această pricină să sufere claritatea expunerii[37]. Scopul lucrării a fost acela de a demonstra înrudirea apropiată și originea comună a limbilor lituană, letonă și veche prusiană. În sensul acesta Endzelin ne prezintă fapte convingătoare din limbile și dialectele baltice, concentrîndu-și atenția exclusiv asupra laturii lor fonetice și morfologice. Datele acestor limbi sînt comparate la tot pasul cu cele din alte ramuri indo-europene, menționîndu-se specificul grupului baltic. Astfel, autorul subliniază unele din particularitățile limbilor baltice, pe care le citează în ordinea următoare:

1) Sunetele inițiale s-au conservat în ramura baltică mai bine decît în oricare altă limbă indo-europeană vie;

2) dispariția sunetului *i* după consoane sau înaintea vocalelor palatale;

3) sunetul *m* s-a păstrat și înaintea consoanelor dentale;

4) în conjugare verbele au pentru persoana a III-a singular și a III-a plural aceeași formă.

36) În anul 1950 a apărut la Heidelberg cartea lui E. Fraenkel, *Die baltischen Sprachen*, dar aceasta nu-i gramatică comparată, în sensul strict al cuvîntului, ci mai degrabă o introducere în studiul limbilor baltice.

37) Pentru cei care vor să aprofundeze anumite chestiuni autorul dă, aproape la fiecare paragraf, note bibliografice.

În explicarea asemănărilor existente între limbile balto-slave, acad. J. M. Endzelin acceptă ipoteza apariției lor într-o epocă de comunitate etnică și lingvistică a acestor triburi desprinse din indo-europeană, considerînd fenomenele proprii exclusiv limbilor balto-slave drept inovații comune celor două grupe de limbi. Trăsăturile specifice ramurii baltice și celei slave sînt însă numai enumerate de autor, fără a se insista asupra exemplelor.

În interiorul limbilor baltice Endzelin distinge, cum de altfel era și normal, două subgrupe: subgrupul occidental, care cuprinde limba veche prusiană și subgrupul oriental cu limbile lituană, letonă și kuronă. Lingvistul sovietic se oprește cu această ocazie asupra unor particularități ale limbii vechi prusiene, în comparație cu subgrupul baltic de răsărit, precum și la problema, care dintre limbile respective este mai arhaică. Desigur — și autorul accentuează faptul acesta — în cazul de față se cuvine să pomenim în primul rînd limba lituană. Unele inovații au intervenit, fără îndoială, și în structura lituanei, dar letona le-a dus pînă la capăt. Astfel, din sunetele și formele limbii lituane le putem deduce pe cele ale letonei, ca dintr-o limbă de origine, cum ar fi, de pildă, latina pentru limbile romanice. Prof. J. M. Endzelin crede că modificările așa de simțitoare care au intervenit în sistemul limbii letone ar fi fost, în parte, determinate de substratul finic (livon și eston).

Vorbind despre aspectul limbilor baltice în genere, ar fi fost necesar să se amintească, poate, că și prusiana a conservat o serie de forme foarte vechi, în unele cazuri chiar mai vechi decît lituana. Totuși, numărul prea mic de documente pe care le avem pentru vechea prusiană, precum și denaturările serioase la care au fost supuse locurile de prin texte sub influența limbii germane, nu ne dau posibilitatea să caracterizăm cu precizie structura acestei limbi baltice.

Întrucît lucrarea este intitulată *Sunetele și formele limbilor baltice*, evident, autorul nu ne vorbește nimic despre problemele de lexicologie sau sintaxă. Deși *Baltu valodu skaņas un formas* nu are capitole consacrate în mod special acestor chestiuni, totuși, consultînd lucrarea lui Endzelin, cititorul își poate forma o idee generală despre structura acestor limbi indo-europene. Este vădită strădania autorului de a elucida — folosind metoda comparativă, monumentele scrise și datele dialectelor — protoistoria și istoria grupului baltic.

Același lucru trebuie spus și despre *Latviešu valodas gramatika*, unde problemele generale și speciale ale baltisticii sînt discutate foarte pe larg. Avem aici o cercetare originală, plină de observații subtile. Meritele autorului ei au fost apreciate în mod deosebit de către Guvernul sovietic prin acordarea Premiului Lenin pe anul 1958.

Latviešu valodas gramatika este traducerea în letonă a cărții *Lettische Grammatik*, publicată de autor în anul 1922. S-ar părea că opera lingvistului leton repetă în 1951 idei expuse anterior. În majoritatea cazurilor situația chiar așa se și prezintă. În comparație însă cu ediția din 1922, ediția din anul 1951 a fost îmbunătățită și completată cu un material nou, iar pe alocuri cu o interpretare mai justă a fenomenelor lingvistice.

Fundamentala lucrare a lui Endzelin înglobează toate aspectele pe care le poate căpăta studiul unei limbi: comparativ, istoric şi descriptiv. Sînt expuse aici laolaltă, într-un mod original şi oarecum neobişnuit, chestiunile privind lingvistica comparată, gramatica istorică a limbii letone, istoria limbii literare, dialectologia şi limba letonă contemporană.

Limba este privită în ansamblu, în existenţa ei firească, şi nu fărîmiţată, cum se face de multe ori, — din considerente practice, desigur, — în elemente artificiale.

În acest scop autorul ne dă un foarte bogat material ilustrativ luat din dialecte, din creaţia populară, precum şi din literatura beletristică. Faptele de limbă sînt discutate cu o erudiţie neobişnuită şi exhaustiv. În monografia sa J. M. Endzelin generalizează toate rezultatele cercetărilor întreprinse în domeniul limbii letone de diferiţi învăţaţi (letoni, lituanieni, ruşi şi sovietici, germani, francezi, scandinavi etc.).

În introducere autorul discută unele probleme mai generale ca: răspîndirea limbii letone şi originea toponimicului *Latvija*, locuitorii anteriori apariţiei letonilor pe teritoriul în care-i găseşte istoria, dialectele limbii letone, relaţiile genetice dintre letonă şi celelalte limbi baltice, locul acestei ramuri în familia limbilor indo-europene, influenţe străine în letonă, izvoarele şi istoria lingvisticii letone. Din capitolul consacrat foneticii menţionăm: componenţa sistemului sonor al letonei şi pronunţarea fonemelor, accentul şi intonaţia, vocalismul silabelor radicale şi al celor din sufixe, vocalismul silabelor finale, alternanţe vocalice moştenite din indo-europeană, Umlautul şi epenteza, originea monoftongilor, a diftongilor, anaptixa, contragerea, corelaţia dintre consoanele letone şi sunetele limbilor înrudite, schimbări combinatorii în cadrul consoanelor şi alte fenomene fonetice (palatizarea, asimilarea, disimilarea).

În morfologie sînt expuse în primul rînd cuvintele compuse, apoi reduplicaţia, formarea temelor nominale, iar pe urmă părţile de vorbire, în ordinea următoare: substantiv, adjectiv, numeral, adverb, prepoziţie, particule şi, în fine, verbul, căruia i se rezervă un spaţiu destul de vast (p. 702—1018), adică mai bine de jumătate din capitolul dedicat problemelor de morfologie.

Fenomenele sintactice în propoziţia monomembră sînt discutate de Endzelin pe grupe separate, grupe care conţin în centru o anumită parte de vorbire ce determină structura sintagmei (grupări cu verbe, substantive, adjective şi prepoziţii).

De asemenea, lingvistul sovietic analizează problema acordului dintre subiect şi predicat, tipurile principale de propoziţii, clasificate după funcţiunea lor psihologică de bază în cunoaştere şi negare, fraza şi o serie de alte chestiuni speciale.

La acad. J. Endzelin ne impresionează bogăţia de fapte aduse ca argumente sau material ilustrativ, capacitatea de a judeca tot ce s-a spus pînă acum în privinţa letonei, dar şi de a emite puncte de vedere şi ipoteze proprii.

După cum subliniază autorul în prefaţă, scopul principal al lucrării sale l-a constituit tendinţa de a face mai accesibile decît pînă în momentul de

față problemele lingvisticii letone. *Gramatica limbii letone* conține un material comparativ extraordinar de întins. El este selectat din toate idiomurile indo-europene și e folosit de Endzelin mai ales cu ocazia expunerii chestiunilor de fonetică și morfologie. (Se știe că aplicarea metodei comparative istorice în domeniul sintaxei se lovește de numeroase dificultăți)[38]. Savantul sovietic precizează că elementul comparativ putea fi și mai puțin prezentat în cartea sa, dacă am avea la îndemînă o gramatică comparativă de nădejde pentru limba lituană, căci în multe privințe acolo găsim formele inițiale din care provin cele ale letonei. Menționăm cu această ocazie că, în comparație cu lituaniana, al cărei aspect lingvistic este mai arhaic, letona a cunoscut inovații esențiale (în fonetică, de pildă). De aceea, J. Endzelin utilizează mai ales material folcloric și dialectal sau textele vechi.

În ceea ce privește însemnătatea monografiei, se cuvine relevat faptul că *Latviešu valodas gramatika* poate fi folosită la toate disciplinele lingvistice legate de studiul limbii letone. Dar în aceeași măsură ea este utilă tuturor celor care se preocupă de problemele evoluției și structurii limbilor lituană ori veche prusiană sau se interesează de diferitele aspecte ale filologiei baltice. Selecționarea și interpretarea fenomenelor se sprijină — ca întotdeauna la Endzelin — pe aplicarea consecventă și pe scară largă a metodei comparative-istorice. Aceasta ne reține din primul moment atenția.

Gramatica limbii letone a acad. J. Endzelin conține contribuțiile cele mai importante ale unui învățat din sec. al XX-lea la cunoașterea limbilor baltice. Decernarea Premiului Lenin constituie dovada înaltei prețuiri, din partea Guvernului și a statului sovietic, a activității depuse de J. M. Endzelin în acest domeniu de cercetare științifică în decurs de mai bine de 60 de ani.

Extrem de prețioasă este contribuția autorului la studierea toponimicelor de pe teritoriul Letoniei. *Latvijas PSR vietvārdi* (1956) constituie o mărturie în acest sens. Dar preocupările sînt mai vechi; ele datează din anul 1911[39]. Între anii 1947 și 1955 întregul material toponimic adunat de

38) Vezi și acad. Al. Graur — L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura științifică, 1961, p. 26.

39) Vezi J. Endzelīns, *Piezīmes par muižu vārdiem un vietu nosaukumiem vispāri* «Dzimtenes Vēstnesis», nr. 299, Riga, 1911. Dintre alte lucrări de toponimie publicate de Endzelin înainte de apariția *Numelor de locuri din R.S.S. Letonă* cităm: *Latvijas vietu vārdi,* I daļa, *Vidzemes vārdi*. Piedalotics A. Ābelei, J. Kauliņam un P. Šmitam, savācis un rediģējis J. Endzelīns, Riga, 1922; *Latvijas vietu vārdi,* II daļa. *Kurzemes un Latgales vārdi,* Piedalotics A. Ābelei, Ž. Graudam, E. Hauzenbergai, F. Jakobsonam, L. Paulei J. Plākim, B. Spūlim un J. Turkupulim savācis, rediģējis un ar Kultūras fonda līdzekliem izdevis J. Endzelīns, Riga, 1925; J. Endzelin, *Die lettländischen Gewässernamen,* «Zeitschrift für slavische Philologie», Bd. XI, Leipzig, 1934, S. 112—150; J. Endzelīns, *Ko mums māca Latvijas vietu vārdi par v izrunu?* «Filoologu biedrības raksti», II sēj., Riga, 1922, 7—8 p.; *Piezīmes par „Latvijas vietu vārdiem"*, «Filologu biedrības raksti», VI sēj. Riga, 1926, 7—10 lpp.; *Par Latvijas vāciskajem muižu vārdiem*, «Filologu biedrības raksti», VIII sēj. Riga, 1928, 6—7 lpp.; *Par Jelgavas vārdu,* «Izglītības ministrijas mēnešraksts», nr. 2, Riga, 1932. 134—137 lpp.; *Talsu novada vietvārdi,* «Talsu novads», I sēj., Riga, 1935, 162—166 lpp.; J. Endzelin, *Zu den livisch-lettischen Ortsnamen auf*

J. M. Endzelin de la începutul activității sale științifice a fost confruntat și completat cu date noi, obținute în urma expedițiilor dialectologice, folclorice și etnografice organizate în Letonia Sovietică.

În intenția autorului, această lucrare capitală avea să fie constituită din două părți. Prima urma să includă cele mai vechi și mai importante nume de locuri din R.S.S. Letona. În partea a doua acad. Endzelin își propunea să cerceteze aspectul lingvistic (lexical și morfologic) al toponimicelor. În anul 1956 Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone a publicat volumul I, partea I (426 p.). (Celelalte două sînt în curs de apariție). Numele de locuri au fost dispuse în ordine alfabetică. Așa, tomul I înglobează denumirile de la A la J. Referindu-se la *Latvijas PSR vietvārdi*. B. Gornung scrie: „Însemnătatea operei lui J. M. Endzelin depășește limitele toponimiei. Ea aduce o contribuție prețioasă la dezvoltarea lexicologiei și lexicografiei letone, căci materialul a fost prelucrat de mîna unui mare maestru, maestru care stăpînește în întregime principiile cercetării istorico-lingvistice, comparative-istorice și etimologice. Opera aceasta poate fi pusă cu îndrăzneală alături de lucrările clasice ale lui J. Rozwadowski consacrate hidronimiei poloneze, alături de cercetările lui H. Krahe, A. Dauzat și alte opere ale unor toponimiști remarcabili de peste hotare" [40]).

Celebre sînt și studiile acad. J. M. Endzelin în mult discutata problemă a vechilor relații lingvistice balto-slave [41]).

La 22 februarie 1958 Academia de Științe a R.S.S. Letone a sărbătorit 85 de ani de la nașterea lui J. M. Endzelin și 65 de ani de activitate științifică și didactică. În cadrul sesiunii festive organizată la Riga cu acest prilej au fost scoase în relief meritele deosebite ale acad. J. M. Endzelin în domeniul baltisticii [42]). În viitorul apropiat urmează să apară o culegere

— ži, Annales Academiae Scientiarum Fennicae, B. XXVII, Mélanges de philologie offerts à M. J. J. Mikkola, 1932, p. 30—32; J. Endzelīns, *Piezīmes par Liepājas un Saldus vārdu*, «Filologu biedrības raksti», XIII sēj., Riga, 1933, 157—158 lpp.; О родственных отношениях латышских говоров к литовским, «Известия ОРЯС», t. XIII, 4, 1908, p. 176—211.

40) B. Gornung, *op. cit.*, p. 195.

41) Vezi și articolele noastre: *Problema vechilor relații lingvistice balto-slave în discuția celui de-al IV-lea Congres Internațional al Slaviștilor*. «Studii și cercetări științifice». Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași. Anul IX (1958), fasc. 1—2, p. 151—164. *Caracterele generale ale limbilor baltice. ibidem*. X (1959). fasc. 1—2, p. 115 și urm. *De la indo-europeană la balto-slavă. Inovații morfologice*. Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași, (Serie nouă). Secțiunea III (Științe sociale). t. V (1959), p. 115—123. *Problema comunității lingvistice balto-slave*. „Romanoslavica". IV (1960). p. 87—106.

42) Comunicările prezentate în cadrul acestei sesiuni științifice au tratat următoarele probleme: G. S. Ahvlediani, *În problema semnului lingvistic*; V. V. Ivanov, *Contribuția lui J. M. Endzelin la accentologia baltică*; A. Sabaliauskas, *Meritele lui J. M. Endzelin în lituanistică*; A. J. Ozols, *Tipurile de relații verbale predicative în cîntecele populare clasice letone*; V. F. Dambe. *Toponimia din Blidienes — martor al trecutului*; P. A Ariste, *Despre dispariția limbii germane de jos în Estonia*; B. A. Serebrennikov, *Despre unele cauze posibile ale originii ilativre proprii locativului leton*; V. N. Toporov, *Din istoria toponimiei baltice* (I. *Despre granița meridională a iatvingilor*. II. *Toponimice baltice cu rădăcina* akmen-): A. S. Lvov, *Istoria cuvîntului canoг „gheață"*. Vezi și «Вопросы языкознания», 1958, nr. 3, p. 147—148. În legătură cu activitatea lingvistică a acad. J. M. Endzelin. vezi articolul nostru publicat în «Studii și cercetări

din operele alese ale autorului în 6 volume, ediția a II-a a *Gramaticii limbii letone* și a *Dicționarului limbii letone* întocmit de K. Mīlenbach și J. Endzelin [43]).

Activitatea lexicografică în R.S.S. Letonă este în plin avînt. Dintre dicționarele bilingve publicate în anii puterii populare menționăm: J. L o j a, *Dicționar leton-rus*, 1942, 1946, 1948; Id., *Dicționar rus-leton*, Moscova, 1951 (ambele cuprind cîte 40000 cuvinte) [44]; *Dicționar rus-leton*, Riga, 1950 (redactat de un colectiv); *Dicționar leton-rus pentru uzul școlilor*, Riga, 1951; *Dicționar rus-leton pentru uzul școlilor*, Riga, 1951. (Aceste două dicționare au fost elaborate de colective de lexicografi). În anul 1953 un colectiv alcătuit din P. Dāle, A. Gūtmanis, O. Loginova, L. Ļaļina, L. Makarova, N. Ozoliņa, A. Skalberga și L. Zīgure publică *Latviešu-krievu vārdnīca* (Dicționar leton-rus), net superior celor precedente [51]). Mai relevăm și: *Latviešu-anglu vārdnīca* (Dicționar leton-englez) (autor E. Turkina), Riga, 1951; *Dicționarul latin-leton*, Riga, 1955, 1023 p. (elaborat de un colectiv). În anul 1951 iese de sub tipar *Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca* (Dicționarul ortografic al limbii letone).

Din rîndul dicționarelor speciale pomenim: A. Galenieks, *Botaniskā vārdnīca* (Dicționar botanic), Riga, 1950. Id., *Krievu-latviešu lauksaimniecības vārdnīca* (Dicționar rus-leton de terminologie agricolă), Editura letonă de Stat, Riga, 1953.

În anul 1958 Comisia de Terminologie a Academiei de Științe a R.S.S. Letone a început editarea de dicționare care cuprind vocabularul tehnic profesional.

O dată cu dezvoltarea rapidă a tehnicii și mecanizării proceselor de muncă — fenomen caracteristic societății socialiste — și în R.S.S. Letonă s-a simțit necesitatea unificării terminologiei tehnice și științifice în diferite domenii de activitate. Primul volum din seria dicționarelor terminologice este consacrat *Tehnologiei metalelor și Elementelor de mașini*. Fiecare termen leton este însoțit de echivalentul rusesc, ceea ce mărește valoarea practică a dicționarului.

În momentul de față sînt în curs de elaborare manuale universitare de gramatică istorică, dialectologie și limbă contemporană (fonetică, lexicologie, morfologie și sintaxă) [46]).

Pe lîngă cele spuse mai sus, trebuie avut în vedere că numeroase probleme de lingvistică letonă sînt dezbătute în „Studiile Institutului de limbă

științifice», Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași, Anul IX (1958), fasc. 1—2, p. 164—173 și „Romanoslavica", IV (1960), p. 345—348). Împreună cu alte studii ale lingviștilor sovietici și străini, comunicările au fost publicate în volumul omagial Endzelīn, Riga, 1959.

43) Ediția I a apărut între anii 1923 și 1946, în 6 volume.

44) In anul 1958 prof. J. Loja a publicat și un manual de lingvistică generală: *Valodniecības pamatjavājumi*, Editura letonă de Stat, 359 pagini.

45) A apărut în Editura letonă de Stat.

46) Vezi «Вопросы языкознания», nr. 3, 1958, p. 138—139.

şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone" *(Latvijas PSR Zinātņu Akademija. Valodas un literaturas instituta raksti"* [47]).

În afară de studiile întreprinse în domeniul limbilor naţionale, în Republicile Baltice, ca de altfel şi în celelalte Republici Sovietice, se efectuează, aşa cum am arătat în parte mai sus, şi cercetări asupra limbii şi dialectelor ruseşti, limbilor străine, filologiei clasice şi gramaticii tipologice [48]).

Un rol însemnat în rezolvarea diverselor probleme privind evoluţia şi structura limbilor lituaniană, estonă şi letonă aparţine lingviştilor din R.S.F.S. Rusă. În această ordine de idei relevăm contribuţia extrem de preţioasă a unor lingvişti ca B. A. Larin [49]), M. N. Peterson [50]), S. I. Gruzdeva [51]), V. N. Toporov [52]), V. V. Ivanov [53]) şi E. A. Iakubinskaia-Lemberg [54]).

Din examinarea lucrărilor de lingvistică publicate în Republicile Sovietice Baltice după 1940 s-a putut vedea că:

1. Problemele de lingvistică au fost rezolvate în spiritul învăţăturii marxist-leniniste [55]);

2. În operele lor autorii au valorificat moştenirea progresistă din trecut: naţională (lituaniană, letonă şi estoniană), rusă şi mondială;

3. Problema elaborării de gramatici ale limbilor naţionale şi de dicţionare descriptive, bilingve şi ortografice a constituit una din sarcinile practice permanente ale lingviştilor din Republicile Sovietice Baltice;

4. Pentru rezolvarea diverselor chestiuni de lexicografie şi gramatică au fost efectuate cercetări de fonetică şi fonologie (V. Vaitkevičiūt'ė, A. Laua ş.a.), care au contribuit şi la elucidarea — de pe poziţiile lingvisticii marxist-leniniste — a unor probleme teoretice generale;

---

47) Pînă în anul 1958 au apărut 7 volume.

48) Vezi, de pildă, J. J. Rozenbergs. Родительный беспредложный падеж в роли определения в современном латышском литературном языке (в сравнении с русскими конструкциями), Autoreferatul disertaţiei de candidat în ştiinţe filologice, Riga, 1956, 19 p.

49) Pe lîngă studiile autorului, deja semnalate, vezi şi articolul acad. B. A. Larin, Из славяно-балтийских лексикологических сопоставлений, «Buletinul Universităţii din Leningrad», Seria Istorie, limbă şi literatură, 1958, nr. 14, p. 150—158.

50) M. N. Peterson, Очерк литовского языка, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1955, 160 p. Vezi recenzia noastră, în «Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi», Secţiunea III (Ştiinţe sociale), t. III, 1957, p. 443—447.

51) S. I. Gruzdeva, Атрибутивные и предикативные функции причастия на — ęs в литовском языке в сравнении с русскими конструкциями, «Analele Ştiinţifice ale Universităţii „A. A. Jdanov" din Leningrad», vol. 235. Исследования по грамматике русского языка, I, 1958, p. 222—245.

52) V. N. Toporov, Новейшие работы в области изучения балто-славянских языковых отношений, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, p. 134—161; Заметки по прусской этимологии, ibidem, p. 112—119.

53) V. V. Ivanov, К этимологии балтийского и славянского названий бога грома ibidem, p. 101—111.

54) E. A. Iakubinskaia-Lemberg, Местоимение третьего лица в эстонском языке, în volumul Памяти академика Льва Владимировича Щербы, Editura Universităţii „A. A. Jdanov", din Leningrad, 1951, p. 305—312.

55) În legătură cu lingvistica marxistă vezi şi acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 505—513. Al. Graur, L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961, p. 139—143.

5. Aplicarea principiului fundamental al lingvisticii marxist-leniniste, acela de a studia limbile concrete în legătură indestructibilă cu istoria poporului, a dus la elaborarea de cercetări consacrate istoriei și dialectologiei limbilor lituaniană, letonă și estoniană.

Deși diferite între ele, toate aceste lucrări ale lingviștilor din Estonia. Lituania și Letonia, de care ne-am ocupat în paginile precedente, se caracterizează printr-o serie de trăsături fundamentale specifice, în general, științei sovietice :

1. Baza lor metodologică o constituie învățătura marxist-leninistă, care asigură atît rezolvarea științifică a problemelor de lingvistică generală [56], cît și cercetarea multilaterală a diverselor limbi concrete.

2. Studierea problemelor de lingvistică în spiritul concepției marxist-leniniste a însemnat o nouă etapă în dezvoltarea științei limbii din Republicile Sovietice Baltice.

3. Orientarea materialist-dialectică a cercetărilor elaborate pînă în prezent a determinat și o luptă hotărîtă împotriva idealismului în lingvistică, manifestat în concepțiile școlilor burgheze, marriste sau materialist-vulgare.

4. În lumina învățăturii marxist-leniniste a devenit evident că istoria limbii nu poate fi ruptă de istoria poporului, a societății, căci izvorul evoluției limbii îl constituie lumea obiectivă, materială, în continuă mișcare și dezvoltare. Aceasta a impus considerarea faptelor de limbă în timp și spațiu, în cadrul lingvisticii comparative-istorice (cf. studiile acad. J. Endzelin, Z. Zinkevičius, V. Mažiulis ș.a.).

5. Din analiza cercetărilor de mai sus se degajează un principiu fundamental, anume acela că limba este un sistem, ale cărui elemente se condiționează și se influențează reciproc [57]). În evoluția sa istorică limba nu-și pierde caracterul sistematic.

6. Teza fundamentală a lingvisticii sovietice, aceea că limba este fenomen social, și nu individual, se întrevede și în operele specialiștilor din R.S.S. Estonă, Lituaniană și Letonă.

7. Legile de dezvoltare a limbii decurg din esența socială a structurii ei. Acțiunea acestor legi contribuie la perfecționarea tuturor compartimentelor limbii și-i conferă specific istoric și național. În același timp, ele asigură stabilitate elementelor structurale ale limbii.

8. În toate etapele de dezvoltare a societății, limba comună este indisolubil legată nu numai de dialectele teritoriale și sociale, ci și de limba literară cu numeroasele ei aspecte stilistice [58]).

---

56) Cf. în această privință lucrarea lingvistului leton J. Loja, *Valodniecības pamatjautājumi* (Probleme fundamentale de lingvistică), citată mai sus. Vezi și recenzia semnată de T. V. Bulîghina, în «Вопросы языкознания», nr. 1/1960, p. 121—125.

57) În legătură cu caracterul sistematic al faptelor de limbă vezi acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (Variantă nouă). Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1960, p. 18—77.

58) Pentru toate aceste probleme, în afară de lucrarea deja menționată a prof. J. Loja, să se vadă volumul colectiv *Rakstu krājums veltījums akadēmiķim profesoram dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei,* Editura Academiei de Științe

Succesele mari obținute de lingviștii din Republicile Sovietice Baltice constituie o dovadă grăitoare a înfloririi științei limbii în anii care s-au scurs de la instaurarea Puterii sovietice.

Toate aceste realizări au fost posibile numai datorită minunatelor condiții de lucru create oamenilor de știință de Guvernul și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОЗНАНИЯ В СОВЕТСКИХ ПРИБАЛТИЙСКИХ РЕСПУБЛИКАХ

Краткое содержание

Данная статья содержит анализ основных языковедческих трудов, появившихся в советских прибалтийских республиках с 1940 г. по сей день. Помимо фактов, имеющих прямое отношение к истории языкознания, автор настоящей работы рассматривает и те теоретические и практические задачи, которые решали за эти годы лингвисты Эстонии, Латвии и Литвы: разработка научных грамматик соответствующих языков, а также составление толковых, орфографических и терминологических словарей. Кроме того, для решения различных вопросов лексикографии и грамматики ими были предприняты исследования в области фонетики и фонологии. Особое место занимают труды по топонимии, диалектологии и истории языка.

В исследованиях, посвященных общим и частным проблемам языкознания, было преодолено влияние буржуазных, идеалистических и вульгарно-материалистических взглядов на язык, его сущность и развитие. Решение всех этих и других подобных вопросов в Литве, Латвии и Эстонии делается в настоящее время согласно научным принципам марксистско-ленинской методологии.

Необходимо также подчеркнуть, что, руководствуясь в своих исследованиях марксистско-ленинской теорией, лингвисты советских прибалтийских республик сумели критически пересмотреть и использовать языковое наследие прошлого: национальное, русское и зарубежное.

Значительные успехи, достигнутые за годы советской власти языковедами Латвии, Литвы и Эстонии были возможны только благодаря разносторонней поддержке и постоянной заботе со стороны Коммунистической Партии Советского Союза и Советского правительства.

---

a R.S.S. Letone, Riga, 1959, 736 pagini (studiile semnate de E. Sokols, M. Saule-Sleine, A. Sabaliauskas, B. Vosylytė, P. Ariste, J. Balčikonis, L. A. Bulahovski, V. V. Ivanov, B. A. Larin, V. Mažiulis, B. A. Serebrennikov, V. N. Toporov, E. Adamsons, K. Ancītis, Z. Birzniece, N. D. Bogoliubova, T. A. Jakubaitis, M. Brence, V. Dambe, I. Freidenfelds. R. Grīsle, M. Lepika, R. Malvess, A. Ozols, M. F. Semionova, V. Staltmane și D. Zemzare). In aceste studii sînt discutate cele mai variate chestiuni de lingvistică diacronică și sincronică, cu aplicații la limbile baltice (indo-europene și finice) vorbite în republicile sovietice.

LE DÉVELOPPEMENT DE LA LINGUISTIQUE DANS LES RÉPUBLIQUES SOVIÉTIQUES BALTIQUES

Résumé

L'article s'occupe de l'analyse détaillée des principaux travaux linguistiques parus dans les Républiques Soviétiques Baltiques depuis 1940 jusqu'à présent. Excepté les faits qui tiennent à l'histoire de la linguistique dans ces pays, l'auteur du présent article y examine de près aussi les tâches théoriques et pratiques qu'ont eu à résoudre pendant ces années les linguistes de l'Estonie, Letonie et Lituanie, à savoir : l'élaboration des grammaires scientifiques pour leurs langues, la préparation et la publication des dictionnaires explicatifs, bilingues, ortographiques et terminologiques. En outre, pour la solution des divers problèmes de lexicographie ou de grammaire moderne on a effectué des recherches sur la phonétique et la phonologie. Une place spéciale a été réservée aux travaux concernant la toponymie, la dialectologie, la grammaire historique et l'histoire des langues littéraires.

Dans les recherches de linguistique générale et particulière l'influence des concéptions bourgeoises, idéalistes et matérialist-vulgaires concernant l'essence et l'évolution du langage ont été extirpé à fond et pour toujours. Maintenant la solution de tous ces problèmes théoriques de la linguistique a pour base, comme partout en l'U.R.S.S. et chez nous, la méthodologie scientifique marxist-leniniste.

Dans leurs oeuvres les linguistes des Républiques Soviétiques Baltiques ont su valorifier avec justesse le patrimoine scientifique progressiste du passé, en utilisant d'une manière critique tous les résultats positifs de la linguistique nationale et mondiale.

Dans la partie finale de l'article, se fondant sur le matériel analysé, l'auteur souligne quelques particularités caractéristiques de la linguistique soviétique en général.